

МАСОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЗА КОРДОНОМ

УДК 070(091):070.11(094.5)(=161.2:73+71)

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ США ТА КАНАДИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Тарас Балда

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна, e-mail: skaljuk1975@gmail.com*

Розглянуто мотиви та причини створення Кодексу етики журналіста української діаспори.

Ключові слова: етичний кодекс, журналістика, діаспорна преса, об'єктивність.

У багатьох дослідженнях, присвячених історії та розвитку українських діаспорних видань, побутує твердження, що тільки ця преса в період бездержавності України (якщо не враховувати пресу ОУН-УПА, таборів пресу після закінчення Другої світової війни, рух дисидентів-шістдесятників і його видання, нелегальну пресу та самвидав періоду горбачовської перебудови, які з певних причин не могли розраховувати на періодичність виходу і довготривале існування) була вільною і незалежною від цензурних переслідувань та повною мірою відображала потреби українського народу та української журналістики.

Однак після закінчення Другої світової війни, коли з порядку денного було знято проблему мілітарного визволення України від більшовицького режиму, українські журналісти у вільному світі поділилися на дві протилежні групи. Одні – це працівники націоналістичної преси, які розуміли ситуацію в еміграційному середовищі та міжнародний уклад сил. Інші – це редактори й автори газет та журналів, які у своїх публікаціях виявляли відсутність елементарного розуміння української національної рації і потреб нашого народу в його боротьбі за незалежність. Ці другі не мобілізували українського духу, а воювали з фантомами, ними самими ж створеними; на шпальтах періодичних видань вони боролися за якусь визначену на свій погляд демократію, яка насправді була анархією; вони боролися за усілякі права, забуваючи при цьому, що за права можна боротися тільки у власній державі. Але найбільший докір такій категорії українських журналістів полягає в тому, що вони, за словами публіциста Л. Рихтицького – «боролися проти тих, хто безкомпромісово боровся за волю України» [11; с. 1314].

Відтак наприкінці 1950-х – початках 1960-х років минулого століття вільна українська преса зіткнулася із значною проблемою – недотриманням власних правил журналістської етики. Засилля необґрунтованої полеміки заступило у ній конструктивне обговорення проблем. Особисті нападки на авторів або окремі групи замінили

критику самої конкретної справи. Важливим стало не те, що сказано в статті, але хто або яке угруповання пропонувало цю думку.

Проблеми, що ставились на обговорення в багатьох виданнях і ставали предметом безплідних дискусій, подекуди дивували своєю безпідставністю та недоречністю. Зокрема, безпідставна полеміка велась довкола питань на кшталт: «Чи можна тих людей, які залишилися на території українських земель під радянською окупацією називати українцями?», «Хто більший націоналіст: Андрій Мельник чи Степан Бандера?», «Чия ОУН [«мельниківців», «бандерівців», «двійкарів» – авт.] краща?», «Чи на всіх міських ратушах у місцях поселення українців варто вивішувати національні прапори з нагоди 22 січня?» тощо...

Звичайно, цього всього не було б, якби українська еміграція була єдиною, монолітною і цілеспрямованою. Але вона такою не була. У тій чи іншій країні нового поселення українців налічувалося з десятків українських політичних партій та середовищ, які неминуче конфліктували між собою. Ділилися навіть ті партії, що мали в основі спільну ідеологію. Зокрема, в еміграційному середовищі було три Організації Українських Націоналістів, дві Українські революційні демократичні партії, два УНДО та інші. Перенесений до США Український Державний Центр переживав постійні кризи, бо то одні, то інші партії входили та виходили з нього. І всі ці дрібні і неварті уваги суперечки ставали предметом розгляду публікацій численних українських видань.

Часто цей поділ преси за партійними інтересами призводив до суперечок за дрібниці, простежувалося невміння вийти понад своє середовище. Усі ці партії, загалом, не спромоглися чи не захотіли виконати свого основного призначення на чужині: ґрунтовного вивчення стану справ в Україні, вироблення альтернатив комуністичній системі функціонування державного апарату, запровадження приятельських стосунків з іншими поневоленими народами, прихильно налаштованими до українців. Тим не менше, кожна з цих партій чи груп видавала свою газету чи часопис, де й відстоювала свої інтереси усіма можливими методами, не хештуючи плагіатом та особистими нападками на авторів.

Таке становище українських видань у середовищі партійного поборництва змусило українського вченого та публіциста Миколу Шлемкевича (Романа Срібного) описувати не надто привабливий стан вільної української преси тієї пори: «Українська преса в вільному світі квантитативно, кількостево багата. Але було б самооманною жити переконанням, що вона сповняє своє велике призначення: бути органом, яким думає народ-суспільство. Не буде завеликим прибільшенням сказати, що нашою пресою думають вузькі кола: партійно-політичні, партійно-господарські, партійно-церковні, але не вільна інтелігенція народу. Є українська преса в вільному світі, і вона розбудована. І є вільна українська преса: недорозвинута, в первопочинах. Її обличчя іноді прозирає і крізь офіційні завіси «офіційних» органів, а її бідніші, з ніякими групами незв'язані, органи тяжко пробиваються в суспільстві» [13; с. 26].

Справді, далеко не всі видавці, редактори та журналісти, які стояли за наповненням та появою в світ українських газет та часописів усвідомлювали, що завданням преси є не лише інформувати про вузькопартійні (особисті) інтереси, але й формувати в читачів політичну думку, об'єднувати громаду довкола визвольної концепції, не втрачати зв'язків із поневоленою Україною, віддзеркалювати зміст життя й настрої українського народу, пов'язувати українську проблематику з подіями в світі. Для багатьох авторів важливішим було продемонструвати себе та свої погляди.

Такий стан справ вів до того, що українська вільна преса могла взагалі опуститися до внутрішньопартійних чвар, а українська громада – відвернутися від неї, замінивши джерела інформування чужомовною пресою.

Відтак, аби уникнути цього, низка українських публіцистів в діаспорі (Роман Рахманний, Іван Кедрин, Нестор Ріпецький, Антін Драган, Ярослав Курдидик та інші) виступила з ініціативою запровадити певні етичні правила для журналістів, які пишуть до української преси. І в листопаді 1966 року на Другому з'їзді українських журналістів Америки й Канади, що відбувся в Торонто, працівниками медій було ухвалено Кодекс етики українського журналіста. Ось його основні програмні засади (подаємо в авторській редакції з незначними скороченнями):

1. Підставою журналістської праці є повне і беззастережне пошанування правди. Правда мусить лежати в основі всіх інформацій і всіх тверджень. Поширювання новин чи тверджень, що базуються не на безперечних фактах, висловлення здогадок і гіпотез за факти, обґрунтування висновків, зокрема формулювання закидів і обвинувачень, базованих на здогадках або неперевірених фактах, суперечить основній засаді журналістської етики;

2. Етичне відношення журналіста до правди повинно проявлятися в його готовності змінити свою думку та одверто признатися до помилки, якщо така трапиться. Журналіст повинен бути відважний і твердий у своїх поглядах і переконаннях, але водночас має уважно й об'єктивно та без будь-яких упереджень вислухувати другу сторону і признавати доказану фактами правдивість чужих аргументів.

3. До основних етичних засад журналіста належить докладність, дбайливість і добра воля як у збиранні і передачі вісток, так і в коментуванні та вияснюванні подій, причому думка про загальне добро завжди мусить мати перевагу над інтересами одиниць чи груп.

4. У виконванні своєї професії журналіст завжди повинен змагати до найвищої компетентності і знання справи та виявляти такт і зрозуміння у відношенні до інших...

5. Журналіст зловжив би своєю професією, якщо писав би проти власного знання фактів і проти власних переконань також тоді, якщо від нього вимагали б цього його працедавці чи керівники його політично-партійного проводу.

6. Добра воля, подібно як і правда, мусять бути основою журналістської праці. Передача вісток чи їх коментування із свідомою злонамірністю є порушенням журналістської етики.

7. Подаючи вістки чи коментарі вповні з інших друкованих джерел, треба обов'язково відкликатись на їх джерело. Повний передрук вістки чи статті без подання їх первісного джерела є так само неетичним, як присвоєння чужої власності.

8. Журналіст має право і обов'язок обороняти свої погляди та піддавати під сумнів і полемізувати із поглядами суперечними. Але в полеміці журналіст зобов'язаний не тільки до максимальної об'єктивності, але й джентлментства. Він грубо порушив би журналістичну етику та зловжив би своєю професією, якщо промовчував би факти чи перекручував правду для оборони своїх поглядів.

9. Критика подій, явищ і поглядів так само належить до журналістичної професії, як інформування про них. Але кожна така критика мусить бути базована тільки на правді й фактах та мати на увазі цілість української правди і добро всієї української спільноти. У критиці, як і полеміці, треба зберігати спокійний тон, вистерігатись образливих висловів та виявляти максимальну добру волю... В полеміці з

іншими думками і поглядами треба обов'язково в цілості наводити текст того вислову, до якого полеміка відноситься. Було б порушенням журналістичної етики лягати, дискримінувати чи відсуджувати від честі особу чи групу осіб тільки за те, що вони мають і висловлюють інші погляди... Добра практика журналістичної професії вимагає, щоб усі матеріали із закидами та критикою були підписані дійсним прізвищем чи відомим професійним псевдо, або криптонімом автора.

10. Український журналіст повинен давати приклад політичної й товариської культури, яка наказує стосувати в політичному й громадському житті «чесну гру» та не переносить громадсько-політичних суперечностей і розбіжностей думок на приватний і персональний ґрунт.

11. Для збереження взаємної пошани в українському журналістичному світі не годиться писати легковажно або принизливо про конкурентні часописи та їх редакторів...

12. Виконання журналістичної професії накладає великі обов'язки і відповідальність, але й дає великі привілеї. Було б неетично використовувати ці привілеї для особистих, родинних чи групових і партійних та інших цілей і користей, не зв'язаних безпосередньо із добрим виконанням журналістичної професії [7].

Кодекс, на думку його авторів, мав стати базою професійної праці українських редакторів і журналістів у Північній Америці, а згодом поширитися й на все українське діаспорне середовище. Ухвалений документ нікого ні до чого не змушував – його ухвалили «задля власного добра, задля престижу імені української преси й українського журналіста, для добра української громади й для перемоги української правди» [1].

Про вагомість і значення цього документа для всієї української громади на Американському континенті свідчить хоча б той факт, що найвпливовіша українська газета в США «Свобода» відгукнулася про нього низкою редакційних коментарів (схваливши ініціативу учасників Другого з'їзду українських журналістів Америки й Канади), а також надала слово тим, хто до цього Кодексу поставився скептично. Зокрема, ще до затвердження та публікації тексту ухваленого Кодексу, редакція «Свободи» в редакційному коментарі «Основне порозуміння» [8] зауважила, що «схвалений кодекс етики матиме тільки моральну силу, бо немає і не може мати будь-якої «екзекутиви», щоб кого-небудь змушувала схоплені в ньому засади респектувати. Проте журналіст і громада знатимуть, що в журналістиці є етично, а що неетично» [8].

А після того, як Кодекс етики українського журналіста було затверджено учасниками з'їзду та надруковано на шпальтах газети, редакція «Свободи» в редакційному коментарі «Для загального добра» [1] ось так розтлумачила його важливість для української журналістики: «Кодекс етики українського журналіста укладено на основі норм, що існують в усій пресі культурних країн вільного світу, особливо тих, де вона має за собою довгу історію, в ході якої постали писані й неписані закони, традиційні норми і звичаї... Це документ, який перейде до історії української преси як здорова, активна й конструктивна дія українських журналістів» [1].

Натомість В. Кедровський, журналіст старшого покоління, який співпрацював з українськими часописами ще за часів УНР, відверто іронізував з приводу появи Кодексу етики українського журналіста, кажучи, що це стан української журналістики на початках 60-х років ХХ століття призвів до того, що «вперше в історії нашої журналістики з'явилася потреба такий кодекс укласти» [6] і на протипагу ухваленому документу наводить неписаний моральний кодекс, якого українська журналістика

дотримувалася до революції 1917 року в часи існування української державності: «Ми уникали особистих нападів на своїх побратимів чи взагалі на політичних діячів... Ми полемізували лише з певними ідеями, з певними політичними переконаннями або наставленнями наших противників... Ми ніколи не вважали інакочислюючих своїми особистими ворогами, а поборювали ті ідеї та твердження, що вони поширювали, пропагували... Ми ніколи своїх політичних противників не вважали за дурнів, за нечесних людей... Стаючи в опозицію супроти якоїсь особи, ми ніколи не підписували своїх статей невідомими або маловідомими псевдонімами, а завжди ставили під ними свої ім'я, відоме загалом, а зокрема тому, кого ми критикували» [6].

Дискусії довкола ухваленого Кодексу етики українського журналіста (потрібно його дотримуватися, чи ні) ще довго тривали на шпальтах українських видань за кордоном, аж поки редакція «Свободи» у коментарі «Перебрана міра свободи» [9] не наважилася вказати правдиву його причину: Кодекс з'явився тому, що «ми менше полемізуємо з ідеями, а більше з людьми, ми не респектуємо наших суперників, а відмовляємо їм того самого права не погоджуватися, що з цього хочемо без обмежень користати» [9]. А через кілька тижнів, ще раз повертаючись до проблематики з дотриманням постулатів Кодексу етики, журналісти «Свободи» зазначали: «Вільна українська преса має перший раз в історії української журналістики Кодекс етики українського журналіста, респектування якого, очевидно, не вилікує всіх наших недомогань, але напевно їх обмежить і злагіднить» [10].

Ухвалення Кодексу етики українського журналіста дещо розрядило ситуацію в медійному просторі діаспорних видань, і, як констатував Іван Кедрин: «У світі української преси повіяло здоровішим духом, припинилась, чи бодай злагіднішала полеміка, колеги редактори неначе усвідомили свою більшу відповідальність за все, що друкується в їхніх часописах, і цей поважніший підхід мав благодатний вплив на всю атмосферу в громаді» [4].

Але навіть після ухвалення Кодексу етики українського журналіста безпідставна полеміка, необґрунтована критика, «крадіжки» (плагіат) чужих думок повністю не зникли зі шпальт українських видань, на що, зокрема, в публікації «Дещо про нашу етику» [2] на шпальтах часопису «Український журналіст» звертав увагу Антін Івахнюк. Він, зокрема, наголошував на тому, що вплив преси на громаду буде великим у тому випадку, коли автори стоятимуть на міцних моральних та етичних основах, коли не закликатимуть до повалення тих чи інших авторитетів, виходячи з власного їх несприйняття. «Або мовчімо, якщо не маємо чогось іншого сказати, аби дискутуймо гідно, кладучи автора своїми аргументами «на лопатки», але не чіпляймо йому з легкої руки будь-яких ярликів... Гострота дискусії не полягає в образливих нападах, але в думці, в авторському хисті, в логічних висновках, а передовсім – у речевості, тобто дотримуванні теми» [2; 9].

Розвинула цю проблематику й Віра Ке, яка, роз'яснюючи обов'язки журналіста перед громадою та виокремлюючи його основні завдання, наголошувала: «Журналіст мусить висловлювати без страху погляди на світ, життя, події, він повинен мати вигострену, чутливу спостережливість і дар перетворювати все, чого він торкнеться, у хвилюючу історію, в якій правдиві люди, правдиві події, факти, відомості були б головними темами» [3; 26].

Однак не все те, що було прописане на папері та затверджене делегатами з'їздів, вдалося втілити в життя. Напередодні III З'їзду журналістів Америки й Канади, який

відбувся в 1972 році, Іван Кедрин [4] змушений був констатувати, що між теорією і практикою журналістської етики є серйозна розбіжність – замало виписати на папері постулати того, чого варто дотримуватися в своїй повсякденній роботі; замало того, що певні журналісти цих принципів дотримуються. Проблема журналістської етики буде актуальною до того часу, поки за її нехтування не будуть карати. Проте середовищу українських журналістів в діаспорі так і не вдалося створити структуру, яка б не тільки констатувала порушення етичних вимог у професії, а й мала практичний вплив на виправлення ситуації. Зрештою, у Вільному світі, де основоположними явищами були демократія й свобода слова, така інституція з'явитися не змогла б навіть у середовищі діаспори.

Тим не менше, навіть попри окремі негативні моменти в веденні дискусії та полеміки на шпальтах періодичних видань, чимало українських журналістів, орієнтуючись на постулати Кодексу етики, не вийшли за рамки етичних норм та моральних кодексів і залишили у спадок чимало взірців якісної публіцистики, яка й по нинішній день не втрачає своєї актуальності, а своїми творчими мотивами може слугувати світоглядними орієнтирами для наступних поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Для загального добра // Свобода. – 1966. – 23 лист.
2. Івахнюк А. Дещо про нашу етику // Український журналіст. – 1973. – Ч. 11. – С. 7-10.
3. Ке В. Журналіст // Український журналіст. – 1973. – Ч. 11. – С. 25-27.
4. Кедрин І. Перед з'їздом журналістів // Свобода. – 1972. – 19 верес.
5. Кедрин І. Оптимісти-песимісти // Вісті Комбатанта. – 1993. – Ч. 1. – С. 6-9.
6. Кедровський В. Кодекс етики українського журналіста // Свобода. – 1966. – 15 груд.
7. Кодекс етики українського журналіста // Свобода. – 1966. – 22 лист.
8. Основне порозуміння // Свобода. – 1966. – 10 лист.
9. Перебрана міра свободи // Свобода. – 1967. – 16 берез.
10. Полемічний запал // Свобода. – 1967. – 5 квіт.
11. Рихтицький Л. На розпутьті історії // Визвольний шлях. – 1982. – Ч. 11. – С. 1311-1317.
12. Ріпецький Н. За світову федерацію українських журналістів // Український журналіст. – 1973. – Ч. 11. – С. 1-2.
13. Срібний Р. Вільне і піввільне слово // Листи до Приятелів. – 1960. – Ч. 85. – С. 26.

ETHICAL CODEX OF UKRAINIAN JOURNALISTS IN THE USA AND CANADA IN THE HISTORY OF UKRAINIAN JOURNALISM

Taras Balda

*Ivan Franko National University of Lviv
Generala Chuprynky str. 49, Lviv, 79044, Ukraine
e-mail: skaljuk1975@gmail.com*

In this article are shown motives and causes of origination of Ukrainian diaspora's journalists' ethical Codex.

Key words: ethical Codex, journalism, diaspora, diaspora's press, objectiveness.